

سلسله ایگی‌هال کی‌ها

نوشته: م. ژ. استوف. وال
برگردان: آ. مال بلاغی (همپاریان)

همواره به‌عنوان مرجع به‌آن استناد می‌شده است. افزون بر آن به‌نظر می‌رسید که از نظر تاریخ‌گذاری این سلسله در سدهٔ سیزدهم جای دارد* و این به دلیل دو رویداد هم‌زمان با تاریخ میان دورود است:

نخست در متنی به‌زبان آکادی (۷) به‌نظر می‌رسد که اون‌تاش - ناپیری‌شا (Untas-Napiriša) با کاش‌تی‌لیاشو چهارم (Kaštīliāsu) (۱۲۳۲-۱۲۲۵) پادشاه کاسی هم‌زمان است و متنی دیگر از کیدین - هوت‌ران (Kidin-Hutran) به‌عنوان رقیب ان‌لیل - نادین - شومی (Enlil - Šumi) (۱۲۲۴) nadin - šumi) و ادد - شوما - ایددینا (Adad-Šuma-iddina) (۱۲۲۲-۱۲۱۷) نام برده است. با در نظر داشتن این عوامل گوناگون ج. کامرون (G.G.Cameron) (۹) تاریخ‌های ۱۲۴۵-۱۲۴۵ را برای اون‌تاش - ناپیری‌شا (Untas-Napiriša) پیشنهاد می‌کند، در حالی که به‌نظر و. هینز (W.Hinz) (۱۰) این پادشاه حدوداً "بین سالهای ۱۲۴۵-۱۲۴۰ حکومت می‌کرده است، و او نتیجه می‌گیرد که کیدین - هوت‌ران (Kidin-Hutran) فاتح بابل نمی‌توانست پسر پاهیر - ایش‌شان (Pahir-Iššan) برادر آت‌تار - کیت‌تاه (Attar-Kittah) باشد. پس او یک پاهیرایش‌شان دوم (Pahir-Iššan) (۱۱) می‌آفریند که در هیچ‌متنی وجودش تایید نشده است در حال به این فرضیه هیچ‌یک از آخرین نگارندگان تاریخ ایلام م. و. استلپیر - ای. کارتر - (M.W.Stolper) (E. Carter) (۱۲) به‌این مسئله بها نداده‌اند.

دو کتیبه نویافته، اسناد مربوط به این دوره را غنی‌تر

سلسله ایگی‌هال کی‌ها (Ighalkides) که اون‌تاش‌ناپی‌ریشا (Untas-Napiriša) سازنده زیگورات پرآوازه، چغازنبیل معروف‌ترین پادشاه آن است تاکنون در تاریخ ایلام به‌عنوان یکی از شناخته شده‌ترین سلسله‌ها دانسته می‌شد اما اسناد به تازگی باز یافته ما را بر آن می‌دارد که دیگر بار به مسئله جانشینی پادشاهان مختلف و تاریخ سلطنت هر یک بپردازیم.

بیشتر تاریخ‌نویسان (۱) برایین باور بودند که در متن بدست آمده از شیل‌هاک این شوشی‌ناک (Šilhak-Insušinak) (۲) که به ترتیب زمانی از پادشاهان مختلف و جانشینان آن نام برده و فهرستی از تمامی جانشینان ایگی‌هال کی (Ighalki) (۳) بنیانگذار این سلسله (سطرهای ۳۶-۴۸) ارائه می‌دهد:

پاهیر - ایش‌شان (Pahir-Iššan) پسر ایگی‌هال کی (Ighalki)

آت‌تار - کیت‌تاه (Attar-Kittah) پسر ایگی‌هال کی (Ighalki)

اون‌تاش - ناپیری‌شا (Untas-Napiriša) پسر هوم‌بان - نوومنا (Humban-numena) اون‌پاهاش - ناپی‌ریشا (Unpahaš-Napiriša) پسر پاهیر - ایش‌شان (Pahir-Iššan) کیدین - هوت‌ران (Kidin-Hutran) پسر پاهیر - ایش‌شان (Pahir-Iššan) از آنجایی که این ترتیب پادشاهان در جاهای دیگر [کتیبه‌های آت‌تار - کیت‌تاه (Attar-Kittah) (۴) و هوم‌بان - نوومنا (Humban-numena) (۵) و اون‌تاش - ناپیری‌شا (Humban-Napiris) (۶) تا اندازه‌ای مورد تایید قرار گرفته است

ساخته‌اند و بدین ترتیب طرح کلی این تسلسل که عموماً مورد قبول بود دگرگون شد. و آن عبارت بود از تکه‌های کتیبه‌ای از کیدین- هوت‌ران (Kidin- Hutran) که در انبارهای موزه لوور بود و نامهای از موزه برلن که وسیله ژون دیزک (J. Van Dijk) به چاپ رسیده بود. تکه‌هایی از کتیبه‌های موجود در لوور (۱۳) تکه نخست (۱۴) احتمالاً متعلق به یک پیکره بوده و در بردارنده قسمت‌های آخر سطور یک کتیبه منتشر نشده دست‌کم ۲۴ سطری بوده است که همانند پاره دیگری است که و. شیل (V. Scheil) منتشر کرده است و مربوط به یک سنگ یادبود شیل‌هاک - این شوشی‌ناک (Silhak-Insušinak) می‌باشد. این همانندی را ف. و. کونینگ (F.W. König) (۱۶) ارائه می‌دهد. تکه کتیبه شیل (Scheil) از جنس همان سنگ و در همان اندازه می‌باشد و در بردارنده نشانه‌ها و سطور همانند است و با آنکه این دو تکه کتیبه نمی‌توانند بهم پیوندند ظاهراً "متعلق به یک کتیبه‌اند".

متن کیدین- هوت‌ران اول (Kidin-Hutran I) (KIDSI^{IV} = S_B 18433 + S_B 18432)

- ۱- [.....] ک ای (؟) ایت [.....]
- ۲- [.....] پی- هی- ایر- ایش- شا- ان ری- شاآر (.....) لو (؟) اوم
- ۳- [.....] d این- شو- اوش- نا- آک ها- [.....] کو- شی- ایگ
- ۴- [.....] ای- گی- ها- ل- کی- گی- ایک- سو- اون- کی- ایک [ان- زا- ان- شو- ش] او- اون- کا
- ۵- [لی- کو- مه] ری- شا- آک- کامه- نی- ایک [ها- دا- آم- ت- ی- ایک- کا-
- ۶- [آت- ری ها- ها-] دا- آم- تی- ایک هال- مه- [تی- ایک ها- ها-] د- آم- تی- ایک
- ۷- [کی- ری- ری- ای] ش- شا- آم- مانا- آپ- پ [پی- ایر ته-] ایپ- تی- لی- ا- ان
- ۸- [لا- ها- آک- راته- ایپ- تی آه-؟] [.....] ری- آ- آک- هو- ته- رال! (؟)
- ۹- [.....] ایک- راته- ایپ- تی- گی- [.....] پی- هو- ته- مه (؟)
- ۱۰- [.....] ت- ا- ته- ایپ- تی- هی- شا- آ-

(.....) آ- آک- تو- رو (؟)

- ۱۱- [.....] ای- م- مه شو- اوک- کا- آک [.....] ته- اپ- تی- او- ری- نی- او
- ۱۲- [کی- تین-] ه- او- ات- را- آن- شا- اک^m [پا- هی- ایر- ایش-] شا- آن- گی- ایک- ته-
- ۱۳- [ایپ- تی-] لی- ا- ان- لا- ها- آک- ر [.....] هی- شا- آه- آ- آک
- ۱۴- [.....] ان- ی- ناهو- او- ته- آن- ک^E [.....] مو- ایا- پ- ال- شی
- ۱۵- [.....] اش- آ- آک- اون
- ۱۶- [.....] دا- آک- کی- مو- مه- نی
- ۱۷- [.....] ته- ایپ
- ۱۸- [.....] کی- ری
- ۱۹- [.....] آک- ..... (یک یا چند خط) .....
- ۱- [آک- کاهو- ما- آش- آ- آک] هال- ای- تی- آ- راته- ایم- مه- ان- را
- ۲- [.....] آ- آک- تو- رو- اون- را- .....]
- ۳- [.....] آها- آت^d گال (؟) ری^d [.....]
- ۴- [.....] مم- ایر- را- ری- آ- آک^d [.....]
- ۵- [.....] ری- اوک- کو- ری- ایر- دا- آک- نی

با اینکه تنها تکه‌ای از این کتیبه در دست است بیشتر آن یعنی هویت پادشاهی که این کتیبه را نوشته است قابل فهم است: آخرین نشانه سطر ۱۱ نمایانگر ضمیر شخصی اول شخص است و در سطر ۱۲، پیشوند gi- ik- پیش از کیدین- هوت‌ران (Kidin-Hutran) پسر پاهیرایش شان (Pahir-Išsan) آمده، وجود نامهای پاهیرایش‌شان، پدرش (سطر ۲) و ایگی- هال‌کی، پدر بزرگش (سطر ۴) این فرضیه را ثابت می‌کند.

بدین ترتیب نمی‌توان همچون کونینگ (König) (۱۸) به استناد و. شیل (V. Scheil) (۱۹) Kid SI را به شیل‌هاک - این شوشی‌ناک (Silhak- Insušinak)

نسبت داد. نشانه‌های UG/K, Su, RA, ID/T, EN, EL جزء خطوط نشانه‌های شوت‌روکی‌ها (Šutrukides) نیست. نزدیک به پنجاه نشانه‌ای که در این کتیبه پاره بکار رفته ظاهراً "متعلق به الفبای سلسله ایگی‌هال‌کی‌ها (Igihalkides) می‌باشد. به این منظور کافی است خطوط نشانه‌های همسان را بیان کنیم: IG/K, ID/T, EN, EL. استفاده زیاد از نشانه KA در متن با معنا است: در اسناد موجود این نشانه پس از عهدنامه نارام‌سین (Naramsin) (دوره ایلام کهن) ناپدید می‌شود و دوباره به فراوانی در کتیبه‌های اون‌تاش - ناپی ریشا (Untaş-Napiriša) پدیدار می‌گردد. نزد شوت‌روکی‌ها (Šutrukides) تنها در یک مورد در کتیبه کوتیر - ناهون‌ته (Kutir-Nahunte) (۲۰) و دو مدرک در کتیبه‌های شیل‌هاک - این شوشی‌ناک (Šilhak-Inšušinak) (۲۱) این نشانه بکار می‌رود. بجای برخی نشانه‌ها پس از حکومت‌های هوم‌بان - نوومه‌نا (Humban-numena) و اون‌تاش ناپی ریشا (Untaş-Napiriša) خطوط نشانه‌ای سی‌وه - پالار - هوه‌پاک (Siwe Palarhuhpak): Su, Gi و باشگفتی HA پدیدار می‌شود. این ترکیب بسیار دیرینی است که در املاء Ha-da-am-ti دگر بار بکار گرفته می‌شود. حضور آن در EK170 دلیل دیگری است بر اینکه این کتیبه رونویسی است از متن کهن.

به علاوه اگر این نشانه‌ها متعلق به الفبای ایگی - هال کی‌ها (Igihalkides) باشد و نه متعلق به نشانه‌های شوت‌روکی‌ها (Šutrukides) بعضی از آنها کهن‌تر هم هستند. بدین ترتیب نگارش Ha-da-am-ti ویژه دوره سی‌وه - پالار - هوه‌پاک (Siwe Palar Huhpak) (EK13;5) است. (۲۲) این متن نسبت خانوادگی کیدین - هوتران (Kidin-Hutran) را ثابت می‌کند و فرضیه و. هینز (W. Hinz) درباره یک پاهیر - ایش‌شان دوم را بی‌اعتبار می‌سازد. مهم‌تر آنکه برای مطالعه سلسله ایگی‌هال‌کی‌ها (Igihalkides) می‌توان از متن آکادی که ژ. ون‌دیژک (J. Van Dijk) (۲۳) منتشر کرده است استفاده کرد.

نامه موزه برلین (VAT 17020=BE13384=VS24, 91)

این سند نام‌های است که یک پادشاه ایلامی به دربار کاسی‌ها برای بدست آوردن تاج و تخت بابل فرستاده است و به‌رغم شرایط بد آن عوامل بی‌شماری در اختیار

ما قرار می‌دهد که شناخت ما را از سلسله ایگی‌هال‌کی‌ها (Igihalkides) افزایش می‌دهد. ناشر نامه برلین به‌درستی بر روی ویژگی تاریخی این سند (۲۴) تاکید می‌کند. بابلی‌ها کاملاً از ادعاهای همسایگان‌شان آگاه بودند. پرده‌پوشی حقیقت مغایر با اهداف ایلامی‌ها بوده است.

بر روی این کتیبه نام پادشاهان ایلامی که همسران آنها از شاهزادگان کاسی بودند و نیز نام فرزندان که از این پیوندها زاده شده‌اند نگاشته شده است.

از نخستین عامل ذکر شده (سطرهای ۷-۸) در می‌یابیم که پاهیر - ایش‌شان (Pahir-Issan) خواهر (یادختر، این واژه در شکستگی کتیبه محو شده است) کوری‌گال‌زو اول (Kurigalzu I) را که سلطنتش در ۱۳۷۵ پایان یافته است (۲۵) به همسری گرفت و چون تمام شواهد از یک ازدواج سیاسی حکایت می‌کند، می‌توانیم گمان کنیم که این پیوند پیش از مرگ پادشاه کاسی یعنی پیش از ۱۳۷۵ روی داده است.

از این نخستین همزمانی تاریخی میان سلطنت کوری‌گال‌زو اول (Kurigalzu I) و پاهیر - ایش‌شان (Pahir-Issan) (۲۶) نتیجه می‌گیریم که: همزمانی منتج از سند هفت‌تپه میان کاداش‌من - ان‌لیل اول (Kadašman-Enlil I) (۱۳۷۴-۱۳۶۰) و تپتی - آهار (Tepti-Ahar) (۲۷) پادشاه ایلامی از سلسله کیدی‌نوویی‌ها (Kidinuides) (۲۸) بی‌اعتبار است. به‌راستی تاریخ کتیبه شماره ۸ هفت‌تپه که به مهر "ت‌هی‌بو... ملازم تپتی‌آهار پادشاه شوش" ممه‌ور است، مربوط به سالی می‌شود که کاداش‌من - کورگال (Kadašman-Kur.GAL) به عقب رانده شده است. لیکن معادله کور - گال = ان‌لیل (Kur.GAL = Enlil) که مورد تردید استو (Steve)، گش (Gasche) و دمیر (DeMeyer) قرار گرفته است، می‌تواند برای این دوره کنار گذاشته شود زیرا همچنانکه ژ. آ. برینک‌من (Brinkman) می‌گوید تنها موردی که در آن کورگال همان ان‌لیل است (dKur.GAL/dEnlil) مربوط به دوره آشورنو می‌باشد. به‌رتقدیر به دشواری می‌توان دریافت که چگونه دوره پادشاهی تپتی - آهار (Tepti-Ahar) میان حکومت پاهیر - ایش‌شان (Pahir-Issan) و جانشینان حتمی‌اش قرار گیرد. قابل قبول‌تر آنکه اسناد هفت‌تپه از سده پانزدهم به بعد و نه از چهاردهم تاریخ‌گذاری شود.

دومین همزمانی مهم (سطرهای ۱۲ و ۱۳) (۳۰) مربوط به اون تاش- ناپی ریشا (Untaš- Napiriša) که دختر بورنابوری یاش دوم (Burnaburias) (۱۳۵۹-۱۳۳۳) را به زنی گرفت می شود. از این مسئله به این نتیجه می رسیم که تاریخ سلطنت سازنده چغازنبیل نه به میانه سده سیزدهم بلکه به نیمه دوم سده چهاردهم برمی گردد. سومین عامل تازه ای که این نامه به دست می دهد (سطر ۱۴) نام پسری است که شمره ازدواج اون تاش- ناپی ریشا (Untaš- Napiriša) و دختر بورنابور یاش (Burnaburias) : یعنی کیدین- هوتران (Kidin- Hutran) می باشد و این نمی تواند جز کیدین- هوتران (Kidin- Hutran) دیگری هم نام با کیدین- هوتران (Kidin- Hutran) پسر پاهیر- ایش شان (Pahir- Iššan) باشد. این کیدین- هوتران دوم (Kidin- Hutran II) از یک شاهزاده خانم کاسی (سطرهای ۱۶-۱۴) صاحب پسری بنام ناپی ریشا- اون تاش (Napiriša- Untaš) می شود که جانشین او می گردد.

سرانجام نگارنده این نامه که نام او متأسفانه از بین رفته است دختر بزرگ پادشاه کاسی مهلی- شی هو (Meli- šihu) (۱۱۸۶-۱۱۷۲) را به زنی گرفته (سطرهای ۱۶-۱۷). در نخستین نگاه این سند با متن شیل هاگ- این شوشی ناک (Šilhak- Insušinak) (EKI 48) همخوانی ندارد. زیرا چگونگی تسلسل پادشاهان ایلامی به قرار زیر است:

پاهیر- ایش شان (Pahir- Iššan)
 هوم بان- نومنا (Humban-numena)
 اون تاش- ناپی ریشا (Untaš- Napiriša)
 کیدین- هوتران (Kidin- Hutran)
 ناپی ریشا- اون تاش (Napiriša- Untaš)
 نگارنده نامه

ولی این دو متن تنها در ظاهر همخوانی ندارند. در مورد این متن (EKI 48) شیل هاگ- این شوشی ناک (Šilhak- Insušinak) دو مسئله مهم وجود دارد. در این کتیبه پادشاه تنها از پادشاهان پیش از خود که با تعمیر و بازسازی معبد این شوشی ناک (Insušinak) هش دو (Hašdu) یا عبارت دیگر تجلیل کرده اند نام برده است. و به این دلیل است که فهرست سوکال ماه (Sukkalmah)

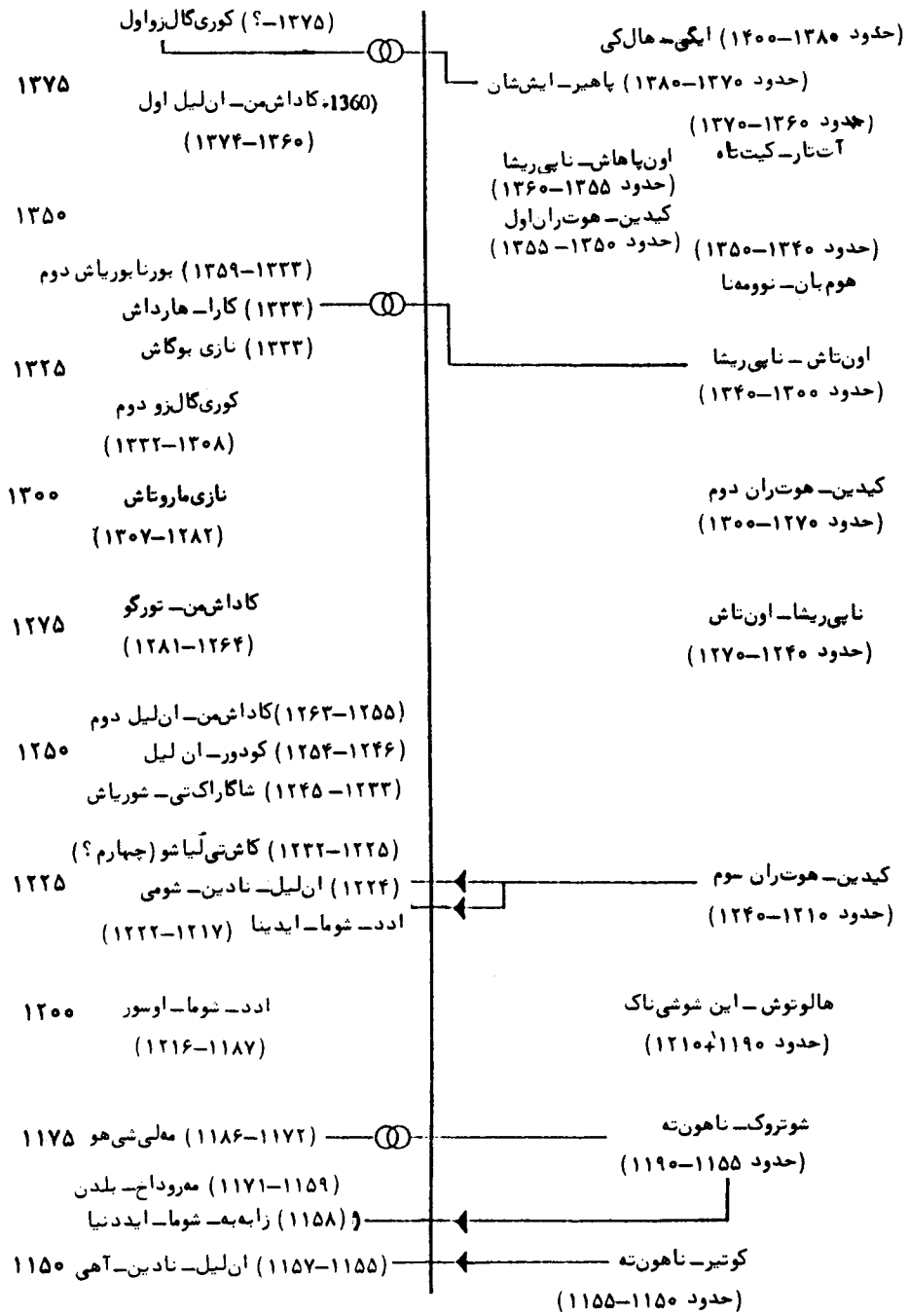
از این پس می توانیم ایگی هال کی ها (Ighalkides) را بین سلطنت کوری گال زواول (Kurigalzu I) (حدود ۱۴۰۰-۱۳۷۵) و ان لیل- نادین- شومی (Enlil-nadin-Šumi) (۱۱۵۷-۱۱۵۵) یعنی حدود دو و نیم سده قرار دهیم که این زمان حدوداً " بین تقریباً ده پادشاه تقسیم می شود. یعنی بطور متوسط هر پادشاه بیست و پنج سال سلطنت می کند. با این وجود این نظر کلی امکان دارد که با برخی از داده های مشخص تر تصحیح شود. به این ترتیب هم عصری پاهیر- ایش شان (Pahir- Iššan) و کوری گال زواول (Kurigalzu I)

همچون فهرست ایگی هال کی ها (Ighalkides) ناقص است. باید یادآوری نمود که فهرست سلسله ایگی هال کی ها (Ighalkides) نام وابستگان دور خانواده را یکی پس از دیگری بیان می کند. فرزند ان پاهیر- ایش شان (Pahir- Iššan) پس از فرزند ان آت تار- کیت تاه (Attah - Kittah) در حالی که در حقیقت چون پاهیر- ایش شان (Pahir- Iššan) و آت تار- کیت تاه (Attah - Kittah) به نسل دوم متعلق اند، اون پاهاش- ناپی ریشا (Unpahaš- Napiriša) ، کیدین- هوتران (Kidin - Hutran) برادرش و هوم بان- نومنا (Humban-numena) که این آخری پسر عموی پاهیر- ایش شان (Pahir- Iššan) و آت تار کیت تاه (Attah - Kittah) می باشد- نسل سومی را به وجود می آورند. (به شجره نامه پیوست نگاه کنید).

همچنین نامه منتشر شده وسیله ج. اون دیزک (J. Van Dijk) تنها از پادشاهان ایلامی یاد می کند که شاهزاده خانمهای کاسی را به زنی گرفته بودند. این دو فهرست با اینکه همدیگر را تکمیل می کنند ولی دلیلی ندارد که کاملاً ریشه ای و دربردارنده همه جزئیات باشند زیرا نه از پادشاهانی که با تعمیر و بازسازی معبد این شوشی ناک (Insušinak) هش دو (Hašdu) یا تجلیل نکرده اند نامی برده است و نه از پادشاهانی که دارای همسرانی از شاهزادگان کاسی نداشته اند و یا پادشاهانی که پدران شان شاهان ایلامی نبوده اند در دو سند منظور نشده است. بهر حال بنا به سه رویداد همزمان کم و بیش مشخص تاریخی این نامه امکان می دهد شجره نامه ایگی هال کی ها (Ighalkides) را از نو شکل دهیم و نخستین نتایج بدست آمده از این داده های نوراً به دست آوریم هر چند تاریخهای پیشنهادی تقریبی است.

۱۷/ اثر

شجره نامه سلسله ایگی هال کی ها

و همچنین اون تاش-نابی ریشا (Untas-Napiriša) و بورنابور یاش دوم (Burnaburias II) ما را برآن می‌دارد که چهار نسل اولی را سده چهاردهم قرار دهیم ولی این چهار نسل شامل هشت پادشاه می‌شود: ایگی‌هال‌کی (Igihalki) (نسل اول)، پاهیر-ایش‌شان (Pahir-Iššan) و آت‌تار-کیت‌تاه (Attar-Kittah) (نسل دوم) و اون‌پاهاش -نابی ریشا (Unpahas-Napirisa)، کیدین-هوتران اول (Kidin-Hutran I) و هوم‌بان-نومومنا (Humban-numena) (نسل سوم) و اون تاش -نابی ریشا (Untas-Napiriša) (نسل چهارم) می‌باشند.

از آنجا که نمی‌توان در این شرایط گمان کرد که سلطنت اون تاش -نابی ریشا (Untas-Napiriša) (۱۲۴۰-۱۳۰۰) مقدار زیادی از پایان سده چهاردهم بگذرد تنها می‌توانیم وجود دو پادشاه را برای سده سیزدهم مسلم بدانیم:

کیدین -هوتران دوم (Kidin-Hutran II) و پسرش نابی ریشا- اون تاش (Napiriša-Untas). با این حال این کیدین-هوتران (Kidin-Hutran) دوم پسر اون تاش -نابی ریشا (Untas-Napiriša) که سلطنتش احتمالاً در آغاز سده سیزدهم شروع شده نمی‌تواند به هیچ عنوان کیدین -هوتران اول (Kidin-Hutran I) باشد که در برابر ان لیل-نادین-شومی (Enlil-Nadin-Šumi) (۱۲۲۴) و ادد-شوما-ایدینا (Adad-šuma-iddina) (۱۲۲۲-۱۲۱۷) قد برافراشته است. اگر این چنین می‌بود پسرش نابی ریشا- اون تاش (Napiriša-Untas) می‌بایست همزمان با نخستین شوت‌روکی‌ها (Sutrukides) باشد. افزون بر این، سلطنت او که احتمالاً "بیش از هشتاد سال به درازا کشیده است نمی‌توانست تاکنون در تاریخ ایلام هیچگونه اثری نگذاشته باشد. پس نمی‌توانیم وجود کیدین-هوتران (Kidin-Hutran) سومی را که احتمالاً "جانشین نابی ریشا- اون تاش (Napiriša-Untas) بوده نادیده بگیریم.

احتمالاً این کیدین هوتران (Kidin-Hutran) سومی بوده که برابر گفته‌های تاریخ P (۳۱) در مصاف با ان لیل-نادین-شومی (Enlil-nadin-Šumi) (۱۲۲۴) و جدال با ادد-شوما-ایدینا (Adad-šuma-iddina) بین سالهای ۱۲۲۲ و ۱۲۱۷ بوده است.

همزمانی دیگری در متن وجود دارد که راوولینسن (Rawlinson) (۳۲) مدت‌ها از آن آگاهی داشته و سپس

هد. تدمر (H.Tadmor) (۳۳) آنرا دوباره مطالعه کرد. در این متن به نظر می‌رسد که شوت‌روک-ناهون‌ته (Šutruk-Nahhunte) به سلطنت زابه‌به-شوما-ایدینا (Zababa-suma-iddina) در سال ۱۱۵۸ پایان داده و پسرش کوتیر-ناهون‌ته (Kutir-Nahhunte) را بر تخت پادشاهی بابل نشانده باشد. لیکن بین این دو رویداد منظور یورش کیدین-هوتران (Kidin-Hutran) به میان دورود (۳۴) و جنگ شوت‌روک-ناهون‌ته (Šutruk-Nahhunte) که می‌بایست در اواخر حکومتش رخ داده باشد زیرا پسرش در سنی بود که می‌توانست در برابر ان لیل-نادین-شومی (Enlil-nadin-Šumi) (۱۱۵۷-۱۱۵۵) بایستد- نزدیک به شصت سال فاصله زمانی وجود دارد و در این فاصله است که می‌توان سلطنت هالوتاش-این شوشی ناک (Hallutaš-Inšušinak) (۳۵) و پسرش شوت‌روک-ناهون‌ته (Šutruk-Nahhunte) و همچنین در میان دورود سلطنت ادد-شوما-اوسور (Adad-šuma-usur) (۱۲۱۶-۱۱۸۷)، مهلی-شی‌هو (Meli-Šihu) (۱۱۸۶-۱۱۷۲) و میروداخ-بلدن (Merodach-Baladan) (۱۱۷۱-۱۱۵۹) و جانشین او زابه‌به-شوما-ایدینا (Zababa-šuma-iddina) که در ۱۱۵۸ به وسیله شوت‌روک-ناهون‌ته (Šutruk-Nahhunte) از تخت شاهی به‌زیر کشیده شد قرار دهیم. از این پس می‌توان این پرسش را مطرح کرد که نگارنده نام‌های که ژ. ون دیوک (J. van Dijk) چاپ کرده کیست؟ نامش از بین رفته است اما (در سطور ۱۶ و ۱۷) ادعا می‌کند که دختر بزرگ مهلی-شی‌هو (Meli-Šihu) (۱۱۸۶-۱۱۷۲) را به‌زنی گرفته است. (۳۶).

به احتمال نزدیک به یقین نگارنده نام باید پادشاه ایلامی شوت‌روک-ناهون‌ته (Šutruk-Nahhunte) باشد که تاج و تخت ایلام را در ۱۱۵۸ پس از سرنگون کردن زابه‌به-شوما-ایدینا (Zababa-šuma-iddina) در حدود ۱۱۵۵ (۳۷) به پسر بزرگش کوتیر-ناهون‌ته (Kutir-Nahhunte) (۳۸) واگذار کرده است و نیز او بود که لشکرکشی‌های بی‌شماری را علیه کاسی‌ها رهبری کرده که این موضوع به تنها در کتیبه‌های ایلامی (۳۹) منعکس شده بلکه غنایم بدست آمده از تاراج‌های این لشکرکشی‌ها که به شوش منتقل شده و در آنجا یافت شده‌اند (۴۰) مؤید این مطلب است. این جنگ‌ها می‌توانند به عنوان واکنشی در برابر خودداری میان دورود از انجام

خواستهای باشد که در نامه موزه برلن از موضع قدرت بیان شده است.

تجزیه و تحلیل این اسناد تازه امکان پیشنهاد شجره نامه تازه ای را برای سلسله ایگی هال کی ها (Ighalkides) می دهد. طرح پیشنهادی در اینجا حتی با وجود نارسایی و تقریبی بودن تاریخ های اشاره شده با هیچ یک از داده های کنونی که دردسترس است تناقضی ندارد. و حتی این برتری را دارد که از نوعی پیوستگی تاریخی برخوردار است.

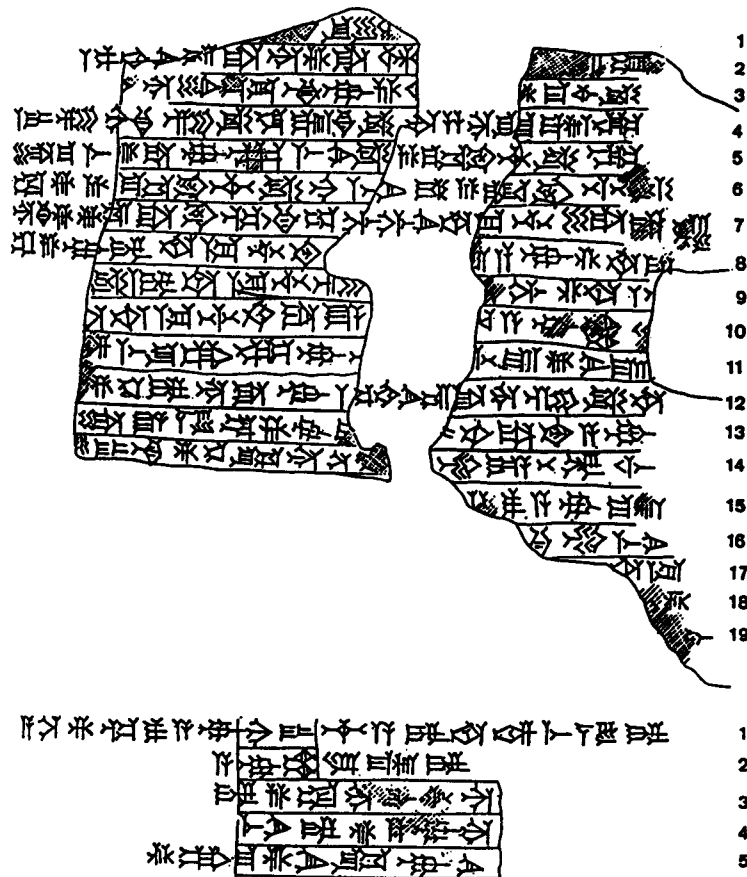
دامنه این انسجام حتی به عرصه حیطة باستان شناسی نیز سرایت می کند. با نگاه به شجره نامه تنظیم شده به وسیله ام. ز. استو (M.J. Steve)، اچ. گش (H. Gasche) و ال. دمیر (L. De Meyer) (۴۱) درمی یابیم که داده های تاریخی جدید بالای نگاری کارگاه A در شهر شاهی "شوش" که در سال ۱۹۷۳ اچ. گش (H. Gasche) (۴۲) پیشنهاد کرده برابری می کند. زوایای ناشناخته سلسله ایگی هال کی ها (Ighalkides) در اوایل سده چهاردهم دریافته های

باستان شناسی در لایه AX با تاسیس چغازنبیل بهتر مشخص می شود. انواع گوناگون سفال این جایگاه باستانی در لایه AXI حتی بعضی مواقع در لایه های AXII، AXIII شوش به دست آمده است (۴۳).

ای. پرادا (E. Porada) در مطالعاتش بر روی مهره های استوانه ای محراب IV چغازنبیل، آنها را به سده چهاردهم نسبت داده است (۴۴). وجود این اشیاء ناهمگون از نظر تاریخی می تواند بگونه ای دیگر تفسیر شود.

آ. اسپکت (A. Spycket) (۴۵) که سرگرم انتشار پیکرک های شوش می باشد به نوبه خود به این نتیجه رسیده است که تاریخ پیدایش پیکرک های چغازنبیل همزمان با لایه AXII شوش می باشد.

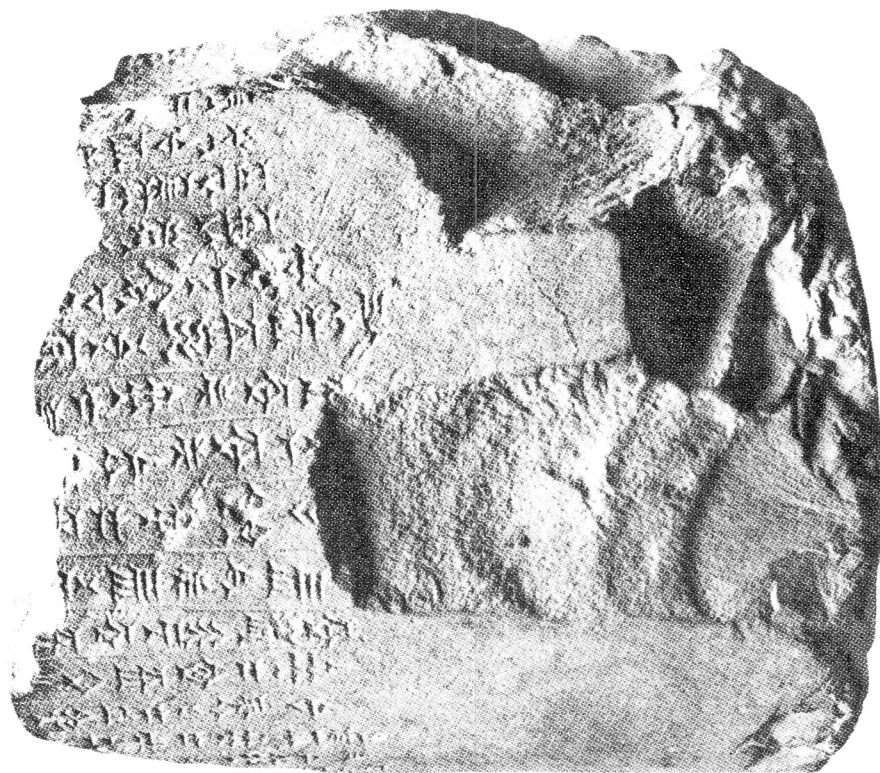
همگرایی تمام این پدیده ها به درستی نتیجه گیری پیشنهادی را تقویت می کند و باید پیش بینی کرد که این تقسیم بندی تازه سلسله های ایلامی، در تاریخ هزاره دوم اثر خواهد گذاشت.

۱۵ - کتیبه کیدین هوت ران (شماره Kid S 1 = Sb 18433 + Sb 18432)

(b) - عکسهای شماره ۲۱ کتیبه‌های کیدین هوت ران (Kid S 1 = Sb 18433)
(عکسها از موزه لوور)

(c) عکسهای شماره ۴۰۳ کتیبه‌های کیدین هوت‌ران (Kid S 1 = Sb 18432)
(عکسها از موزه لوور)

(d) قسمت پایانی کتیبه کیدین هوت ران (Kid S 1 = Sb 18432)
(عکسها از موزه لوور)

۱- G.G. Cameron *History of Early Iran (HEI)*, 1936, table III — پاهیرایش شان ، آت تار — کیت تاه ، هوم بان نوومهنا ، اون تاش — ناپی ریشا ، اون پاهاش — هوبان و کیدین هوت ران بین ۱۳۱۰ و ۱۲۲۲ قرار دارند .
 (R. Labat) *CAH II 2, CH XXIX (1963/1975) 379 - 416, P. 385* همان ترتیب جانشینی را حفظ می کند
 که G.G. Cameron ، اون تاش — ناپی ریشا راهمزمان بابلی هاگاداش من ان لیل (۱۲۶۳ - ۱۲۵۵) وگودور — آن لیل (۱۲۵۴ - ۱۲۴۶) می داند. *W. Hinz Das Reich Elam, Urban Bucher 82, stuttgart 1964, P. 151* غاز سلطنت ایگی هال کی را در ۱۳۵۰ و پایان سلطنت کیدین هوت ران را در ۱۲۱۰ می داند و می افزاید که پاهیرایش شان دوم برادر اون تاش — ناپی ریشا است .
F.W. König Die Elamischen Königschriften (EKI), Graz (1965, P. 7) همان ترتیب G.G. Cameron را دنبال می کند ولی این سلسله را حدود ده سال جوان می کند
M.W. Stolper, E. Carter, Elam, Surveys of Political History and Archaeology Near Eastern Studies, Vol. 25 (1984) University of California Press.

جدول ۴ همان فرضیه G.G. Cameron را دنبال می کند .

۲- EKI 48 پاراگراف ۲

۳- نخستین متن شناخته شده از مؤسس سلسله بتازگی به وسیله M.J. Steve *MDP53 (1987) No. 2, P.P. 11 - 13* چاپ شده است .

۴- نگاه کنید به متن آگادی در مورد جنگ آزار که در آن نوشته شده " پسر ایگی هال کی پادشاه شوش و نزان " و نگاه کنید به
M.J. Steve, MDP 41, No. VI, PP. 119 - 120

۵- مربوط می شود به متنی از لیان که در القابش خوانده می شود " پسر آت تار — کیت تاه " ، نگاه کنید به
EKI 4C (قسمتی از EKI 4B در واقع از متن آگادی EKI 4C می باشد ، نگاه کنید به F. Vallat, Dedalo 23 (1984) PP. 255-260
M.J. Steve , MDP53 (1987) No. 4, P. 14 همچنین نگاه کنید به سند منتشر شده به وسیله

۶- اصل و نسب او بر اسناد بی شماری که اساساً " از شوش و چغازنبیل بدست آمده موجود است ، نگاه کنید به 11, 5, 3, MDP 32, M. Rutten, MDP 53, M.J. Steve (EKI 5 - 16) = MDP 41, نگاه کنید به یادداشت ۵ در بالا برای متون جدید که پس از انتشار EKI نگاه کنید به [L. Demeyer, H. Gasche, M.J. Steve, Ir. Ant. 15(1980) 49 - 154] سوزیانا در هزاره دوم که در مورد گنگاش در گوشهای شوش می باشد .

۷- نگاه کنید به 85 - 86 *MDP 10 (1988)* و تفسیر G.G. Cameron *HEI 103 - 104* که در سطر ۳ بجای
[Bi - ti - 1] i - Ya - as که *de, V. Scheil* گفته گاش تی لیاش و *E. Reiner (apud M.B. Rowton*
CAHI/1 (1970) 218 درباره قرائت ، گاش تی لیاش رازیر سوال برده است .

۸- نگاه کنید به تاریخ *(ABC No. 22) IV : 14 - 17, P*

۹- نگاه کنید به *Histoire de l' Iran antique (HEI) P. 123* در آن نویسنده سلطنت گاش تی لیاش

سوم را بین ۱۲۴۹ تا ۱۲۴۲ قرار می دهد .

۱۰- *W. Hinz* پس از *E. Reiner* ، قرائت گاش تی لیاش و همچنین همزمانی تاریخی را زیر سوال می برد ،
J.A. Brinkman, MSKH, Vol. I, P. 189, ado. 5.5.

۱۱- *Das Reich Elam* جدول زمانی ص ۱۵۱

12- *M.W. Stolper, E. Carter, Elam, surveys of political History and Archaeology Near Eastern studies Vol. 25, university of California Press, 1984*

- ۱۳- از آقای P. Amiet موزه دار ارشد بخش اشیاء باستانی در موزه لوور- که به ما اجازه دادند دومین قطعه را انتشار دهیم و همچنین بخاطر عکسهایی که از دو قطعه در اختیار ما قرار دادند سپاسگزاریم .
- 14- sb 18432
- 15- V. Scheil, MDP V, No LXXVI = sb 18433
- 16- F.W. König, EKI 49
- ۱۷- علامت مخفف KidS 1 علامت استفاده شده برای کتیبه ایلامی به خط میخی است (CIEC =) (در دست چپ) به معنای گیدین- هوتران ، شوش ، ا .
- 18- CIE 49, EKI 49
- 19- MDP 5, No. 76, P. 38
- 20- M. Lambert, JA, 1971, P. 243 : 7
- 21- MDP 11, No. 93 : 4, RA 29 (1932) 72 - 73, 1:3 = EKI 70
- ۲۲- متن EKI 70C ، همان نامهایی را نشان می دهد که احتمالاً " رونوشت متن قدیمی تر است که در زمان شیل هاگ- این شوشی ناک تهیه شده است .
- 23- J. Vandijk, Die dynastischen Heiraten Zwischen Kassiten und Elamen: ein vehhangnisvolle
Politik Orientalia 55 (1989) 159 - 170
- ما در اینجا تنها از قسمتهایی مطمئن این متن بسیار منجم استفاده کردیم .
- 24- OP. Cit. P. 165
- ۲۵- تاریخهای قطعی به وسیله J.A. Brinkman در (Mesopotamian chronology of the Historical Period, apud A.L. Oppenheim, Ancient Mesopotamia, Revised Edition completed by E. Reiner, the University of Chicago Press, 1977, 335 - 384) داده شده است .
- ۲۶- در مورد قرائت mPi- hi- ra- nu- du? = پاهیرایش شان نگاه کنید به F. Vallat, NABU 1987: 89
- ۲۷- نگاه کنید به ، الواح دولتی هفت تپه Pablo Herrero, DAFI 6 (1976) 93 - 116.
- ۲۸- در مورد سلسله های گیدین هوتران نگاه کنید به L. DeMeyer, H. Gasche, M.J. Steve ص ۹۲-۹۷
- ۲۹- نگاه کنید به L. De Meyer, H. Gasche, M. J. Steve ص ۹۷ شماره ۵۷
- ۳۰- سطر ۱۱ بسیار نامطمئن است تا بتوان در اینجا از آن استفاده کرد .
- ۳۱- ر. ک A.K. Grayson, Assyrian and Babylonian chronicles, Texts from cuneiform Sources V, (1975) Chronicle 22 IV 1417.
- در مورد تاریخ گذاری نکته ای را باید متذکر شویم : عوامل بسیاری به ما اجازه می دهد تا فرض کنیم هورپاتیلا HurPatila را که تاکنون پادشاه ایلامی همزمان با پادشاه گاسی گوری گالزوی دوم می دانستند هرگز در ایران سلطنت نکرده است . (گوری گالزو ۱۳۳۲-۱۳۰۸) پیش از همه نام اوست که دارای ریشهای هوری است در حالی که تمام پادشاهان ایلامی دارای اسامی ایلامی بودند آنگاه می توانیم مشاهده کنیم که گفته شده پادشاه الام مات (Sar^{Kur} E-lam- mat) در حالیکه در همان متن نام سرزمین ایلام چون همیشه نوشته شده (KuR NIM. MA^{KI}, KuR Elamti, KI II) احتمال دارد حداکثر او پادشاه دست نشانده در یکی از نواحی وابسته به ایلام بوده و دیگر اینکه او احتمالاً " معاصر اون تاش - ناپی ریشا بوده به سختی می توان تصور کرد که مهمترین پادشاه این سلسله حاضر شود قدرت خود را با شریکی دیگر تقسیم کند آخر اینکه متذکر شویم که M. Gassan در "کتیبه گاسی در ایران" M.J. Steve Fragmenta Historia Elamicaae, offers, P 189, h. 18

تردیدهایی در مورد پادشاهی ایلامی هورپاتیلا ابراز میدارد. با این حال خاطرنشان سازیم که اغلب متون آخرایلام بصورت *KuR E-lam-mat* نشان داده شده است. به عنوان مثال متون معروف به *Kedorlaomer* نگاه کنید به، *A. Jeremias Die Sogenannten Kedorlaomer* متن: *J. Brinkman, A political History of Post -* (1968) 80 - 81) *MVAG 21 (1916) 69 - 97* - همچنین در متن داریوش در بیستون که در آن *NIM.MAKI, E-lam-mat* در زبان پارسی کهن همان سوزیاناست و در زبان ایلامی، الام است. در نتیجه ترجیح می‌دهیم بین الام مات و ایلام فرق بگذاریم و در نظر بگیریم که آن گوری گالزوی که به ایلام لشکرکشی کرد همان نخستین گوری گالزوی است که پیش از ۱۳۷۵ حکومت می‌کرد.

III R 38, No. 2 = K 2600

۳۲- نگاه کنید به

"Historical Implications of the correct Rendering of Akkadian *daku*,

۳۳- نگاه کنید به

JNES XVII (1958) 129 - 141"

J. Brinkman "A Political History of Post - Kassite Babylonia, An. or. 43(1968), 86-90"

و نگاه کنید به

۳۴- در مورد تاریخ‌گذاری این داده نگاه کنید به تاریخ‌گذاری تطبیقی در زمان سلسله *XIX*، نوشته

M.B. Rowton, JNES XIX (1960) 15 - 22.

۳۵- هیچگونه گتیبه‌ای از این پادشاه بدست ما نرسیده است پس هیچ مدرکی به ما اجازه نمی‌دهد که سلطنت او را تایید کنیم منتهی همانگونه که در تمام گتیبه‌های شوت‌روک - ناهون‌ته و همچنین پدر او در سنگ یادبود شیل‌هاک - این شوشی ناک (*EKI 4862*) آمده به نظر می‌رسد که او سلطنت کرده است، موقعیتی مشابه برای ایگی‌هال‌کی وجود داشته که فقط از القاب پسرانش شناخته شده بود تا اینکه اخیراً "گتیبه‌ای به نام او کشف شد، نگاه کنید به *M.J. Steve, MDP 53 No. 2*

۳۶- اگر در سطر ۳۹ فرستنده نامه خود را *mār marti rabitum tum sa sarru dan - nukuri [gal - zu]*

معرفی می‌کند باید اینجا *mar* همانگونه که *J. VanDijk* برداشت کرده به معنای نواده در نظر گرفته شود و همین موضوع باعث تقویت موقعیت وی می‌شود.

۳۷- نگاه کنید به *J.A. Brinkman, Anor 43, P. 88.*

۳۸- نگاه کنید به

III R 38, No. 2 = K 2600, H. Tadmor: Historical Implications of the correct Rendering of Akkadian daku, JNES XVII (1958) 129 - 141

و نیز:

J. Brinkman, A. political History of post - kassite Babylonia, An. Or. 43 (1968) 86 - 90.

EKI 128C

۳۹- نگاه کنید به

۴۰- *EKI 22, 23, 24 a, b, c* چنانچه برداشت ما همچنانکه در متن ۲۳ در روی سنگ یادبود مه‌لی - شی‌هو

پدرزن شوت‌روک - ناهون‌ته حک شده درست باشد نگاه کنید به: *MDP IV (1902) 163 - 165*

Ir Ant 15 (1980), fig. 2, P. 64

۴۱- نگاه کنید به

MDP 47

۴۲- نگاه کنید به

۴۳- ر. *MDP 47, P. 31, groupe II, Pl. 13: 1 - 5; P. 39, groupe 20, Pl. 21, P. 47, groupe 30, Pl. 37: 1-3; etc.*

MDP 42, P. 127

۴۴- نگاه کنید به

۴۵- ارتباطات شخصی

****

* تاریخها (سده و سال) به پیش از میلاد مربوط است . برای نمونه : سده سیزدهم (پیش از میلاد) - ۱۲۲۲ (سال ۱۲۲۲ پیش از میلاد) .

** در برگردان فارسی این مقاله ، گهگاه به واژه‌هایی همچون *HAŠDU* برمی‌خوریم که معنای آن در فرهنگ دو جلدی ایلامی : *Walter Hinz und Heidemarie Koch Elamisches Wörterbuch Dietrich Reimer verlag in Berlin 1987*

" تجلیل یا بزرگداشت استنباط می‌شود . هرگاه در این فرهنگ و یا فرهنگ‌های موجود معنای بجائی پیدانمی‌شد با توجه به کمی وقت و نداشتن منابع مطمئن در معادل‌ها و مفاهیم استنباطی به کار رفته است .